

הרב אברהם עציון

האשה – נזר הבריאה

א. למה נבראה אשה אחרונה?

"ויברא אלקים את האדם בצלמו, בצלם אלקים ברא אותו וזכר ונקבה ברא אותם" (בראשית ה, כז). "זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלקים אדם בדמות אלקים עשה אותו וזכר ונקבה בראם, ויברך אותם, ויקרא את שמם אדם ביום הבראם" (שם, א). נחלקו רבותינו בענין בריאת האשה. יש אומרים: "בתחילה עלה במחשבה לבראות שנים, ולבסוף נברא אחד." ויש אומרים: "בשעה שברא הקב"ה את האדם הראשון, דו פרצופין בראו ... ולבסוף הפרידן זה מזה" (בראשית רבה ח, א). אלו ואלו מודים, שהביטויים "בצלם אלקים", "בדמות אלקים", ו"אדם" מתייחסים לאיש ולאשה. הווי אומר, שאין הבדל מהותי בענין זה – גם הגבר וגם האשה נבראו שווים בעיני ה'; בצלם ובדמות אלקים. לשניהם ניתן השם "אדם". גם בפסוק "וייצר ה' אלקים את האדם" מביא בעל מדרש הגדול: "למה שני יודים – וייצר – איש ואשה". שוב: היצירה האלקית כוללת איש ואשה.

חזקוני בפרושו לתורה, וכן שר"ל, מסבירים למה נבראה האשה אחרונה: לא טוב היות האדם לבדו – אין הכוונה לומר שהאל נמלך במחשבתו. אלא המכוון הוא, להעיר אותנו על יקרת הזיווג, ולהודיע כי לא טוב היות האדם לבדו. לפיכך רצה הקב"ה שיהיה האדם שרוי שעה אחת בלא אשה, ואחר כך הזמינה לו, כדי שתהיה חביבה עליו, אחר שהרגיש כי זולתה היה חסר. ומזה ילמדו הדורות הבאים כי לא טוב היות האדם לבדו.

ב. איש בלא אשה; אשה בלא איש

מסיפור בריאת האדם עולה: "לא טוב היות האדם לבדו"; "אעשה לו עזר כנגדו"; "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד" – נמצאנו למדים, שהאדם לבדו אינו מושלם, הוא חסר, הוא אינו יכול לחיות לבדו, ולכן חייב הוא להנשא ולהדבק באשתו. לכן ההלכה מחייבת כל גבר יהודי להתחתן, ואפילו אם כבר קיים מצות פרו ורבו עליו להתחתן, מפני "לא טוב היות האדם לבדו" (בבלי יבמות סא, ב). וכן נאמר בתוספתא יבמות פ"ח: "האיש אינו רשאי לישב בלא אשה, והאשה רשאית לישב בלא איש." ופוסק הרמב"ם באיסורי ביאה כא, כו: "אין האיש רשאי לישב בלא אשה, ורשות לאשה שלא תנשא לעולם." ובהלכות אישות טו, טז:

"וכן מצות חכמים היא, שלא ישב אדם בלא אשה, שלא יבוא לידי הרהור;¹ ולא תשב אשה בלא איש, שלא תחשד."²

לא מצאנו בשום מקום, שאשה שאינה נישאת אינה שלמה! לא מצאנו שהיא מצווה לעזוב את משפחתה! איש בלא אשה – אינו שלם; אשה, אפילו בלא איש – שלמה! "אמר ר' תנחום: כל אדם שאין לו אשה, שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה" (בבלי יבמות סב, ב). אין מאמר דומה לגבי אשה שאין לה איש. במידה מסוימת, אם כן, יש עליונות לאשה על האיש, שהיא יכולה להיות עצמאית ולהגיע לשלמות לבדה – בלעדי איש! וכן העלה ה"ר אהרון סולוביצ'יק, בהסתמכו על הכלל אחרון אחרון חביב: "האדם חביב מכל היצורים, היותו נברא אחרון. אבל האשה נבראה אחרי האיש, ולכן היא חביבה מכל."³

ג. בריאת האשה – בדיעבד

מגדולי חכמינו חלקו בדבר זה. רבנו ניסים בפרושו לבראשית כותב:

אבל האדם הנברא בצלם, עיקר הכוונה בו היתה על הזכר אשר יראה תעלומות חכמה, לא על הנקבה. שאין חכמה לאשה אלא בפלך. ולזה שלא אמר נעשה אדם למינו, כדי שלא תכלל בו הנקבה. שלא נבראה אלא על צד הכוונה השנית, כאומרו לא טוב היות האדם לבדו, הוצרך לומר זכר ונקבה בראם.

אברבנאל הרחיב הדבור בענין זה:

האדם לבדו נברא בצלם אלקים, כי הוא היה הכוונה ותכלית העצמית בבריאה, עם היות שלענין השארות המין זכר ונקבה ברא אותם. כי עיקר הבריאה היא בזכר, והוא אשר יהיה לבדו נברא בצלם אלקים, וכמו שאמר בלשון יחיד: "בצלם אלקים ברא אותי" – לפי שהוא היה מי שיראה תעלומות חכמה, לא הנקבה. שאין חכמתה אלא בפלך... שהאדם נברא לבדו ראשונה בשלימות, והיא נעשית אחר כך ככלי תשמישו (בראשית א, כז).

1. חיוב האיש לשאת אשה נובע מקיום מצוות "פרו ורבו". ההלכה קובעת, שאין אשה מצווה על פרו ורבו: "מלאו הארץ וכבשוה – איש דרכו לכבוש, ואין אשה דרכה לכבוש." אמנם ר' יהושע סובר, שאפילו אם קיים מצוות "פרו ורבו", חייב להתחתן משום "בבקר זרע את לחמך, ובערב אל חנך ירך". וכן פוסק הרמב"ם: "שכל המוסיף נפש אחת בישראל, כאילו בנה עולם." אמנם יש חולקים בדבר וחושבים שזו דרך עצה טובה, עיין אלינסון, האשה והמצוות, כרך ג פרק ב.
2. ההבחנה היא בין גבר, שבהיותו רווק עלול לעבור על עבירות רבות בגלל הרהורים רבים; ואשה – אין לה הרהורים בעניני אישות. כמו כן כל הלכות צניעות והרחקה בין איש ואשה בנויות על היסוד שהגבר צריך את ההרחקה כדי שלא יבוא לידי איסור – קול אשה ערוה; שער אשה ערוה; מחיצה. אמנם מצינו שר' יהודה החסיד החמיר, שקול איש ערוה לאשה, אך לא הובאה דעתו בפוסקים.
3. מתוך Jewish Life בטאון התאחדות רבני ארה"ב.
4. וקשה: הלא הפסוק אומר "זכר ונקבה בראם"?

וכן פרש רד"ק (בראשית ב,יח):

ובעבור שהאדם עיקר היצירה, שנברא תחילה, והאשה טפלה לו ונוצרה ממנו, היה כח באדם לכל דבר יותר מהנקבה, וכח השכל גובר בו יותר מאשר באשה.⁵

ד. אשה – רוח

אמנם עיון מעמיק בפרשה מחזק את הדעה דריאשונה, כי כוונת הכתוב למסור ששניהם נבראים בצלם אלקים, שניהם נקראים אדם.

קודם שנברא אדם הראשון, כבר אמר הקב"ה: "נעשה אדם", ופרש הרד"ק (בראשית א,כו):⁶

כשברא הקב"ה את האדם מהעליונים ומהתחתונים, קראו אדם, כלומר: אף על פי שרוחו מן השמים, אדם הוא, כי גופו נוצר מן האדמה, כמו שהעפר הוא מהאדמה. וזהו ה"נעשה" – צירוף של שני כוחות, הנשמה יחד עם הארץ – כוחות הגשמיים.

האדם נברא מזיווג של שמים רוחניים וארץ חומרית. הוא נוטה לחומריות, וזקוק להרבה מצוות על מנת לרסן אותו, ולהעלותו לשמים. אבל האשה לא בראה מהאדמה – היא נבראה מהאדם, והיא נוטה יותר לרוחניות מהאיש. אין בה השתוף של נעשה, אני והארץ. החומר שממנו נבנתה יותר רוחני – רק האדם. האשה, אם כן, יותר רחוקה מהארץ, ויותר קרובה לשמים.

ה. פטור נשים מחלק מן המצוות

נשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא. הסבר לכך מצאנו בילקוט שמעוני: "למה נשתתפו הנשים עם הקטנים ועבדים לענין המצוות? לפי שאין להן אלא לב אחד, שנאמר, והנה היא מדברת על ליבה" (שמואל א א,יג). הכוונה היא, שאין יצר הרע שולט כל כך בנשים. באותו מובן מופיע הביטוי "לב אחד" בגמרא סוכה מה,ב: "מה תמר זה אין לו אלא לב אחד, אף ישראל אין להם אלא לב אחד – לאביהם שבשמים".

וכן כתב הר"ר שמשון רפאל הירש, בפרושו לויקרא כג, מג: "התורה מניחה אצל נשותינו חיבה יתירה והתלהבות קדש לתפקידן בעבודת הבורא, יותר מאשר הגברים".

5. וקשה: הלא על הפסוק "ויבן" אומרים חז"ל "בינה יתרה נתנה באשה"? הטיב לפרש ענין זה בעל תורה תמימה (נדברים יא בענין תלמוד תורה לנשים): יש הבדל בין "נשים דעתן קלה" לבין "בינה יתרה נתנה באשה". דיון מפורט בענין זה עיין: אלינסון, האשה והמצוות, כרך א: וכן מאמרי בכרך א' של שנתון אורות.

6. הדברים מובאים ברמב"ן עה"ת.

"רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר: ה' חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר" (פרקי אבות). רבוי המצוות הוא אמצעי להגיע לקרבת אלקים. האדם הראשון היה צריך רק מצוה אחת.⁷ לנח ניתנו שבע מצוות. כשהרבו אנשים לחטוא, ראה הקב"ה שיש לתת לעם ישראל תורה ומצוות, כדי להביאם לעולם הבא. רבוי הגזרות והתקנות של אנשי כנסת הגדולה בתחילת בית שני בא כתוצאה מהדרדרות מוסרית ודתית חמורה מאד, שחלה בסוף בית ראשון. ככל שהאדם מדרדר, יש צורך לרסן אותו, ולחנך אותו על ידי תורה ומצוות. רבוי המצוות לגברים בא כדי לרסן אותם ולקרנם לאלקים. מעוט המצוות לנשים אינו, חס ושלום, מפני שהתורה מחשיבה פחות את האשה – אלא נהפוך הוא – היא מניחה, כי בהיותה "לב אחד", "אחרון למעשה בראשית", היא מטבעה יותר קרובה לה'. ולכן היא פטורה מהרבה מצוות עשה שהזמן גרמא.⁸

7. לפי המסורה נצטווה האדם על ששה דברים, אך בתורה כתוב רק אחד. יש ללמוד על ריבוי המצוות של בני נח מתוך פסוקי התורה.

8. יש לשים לב, שבכל המצוות בין אדם לחברו האשה חייבת כמו האיש.